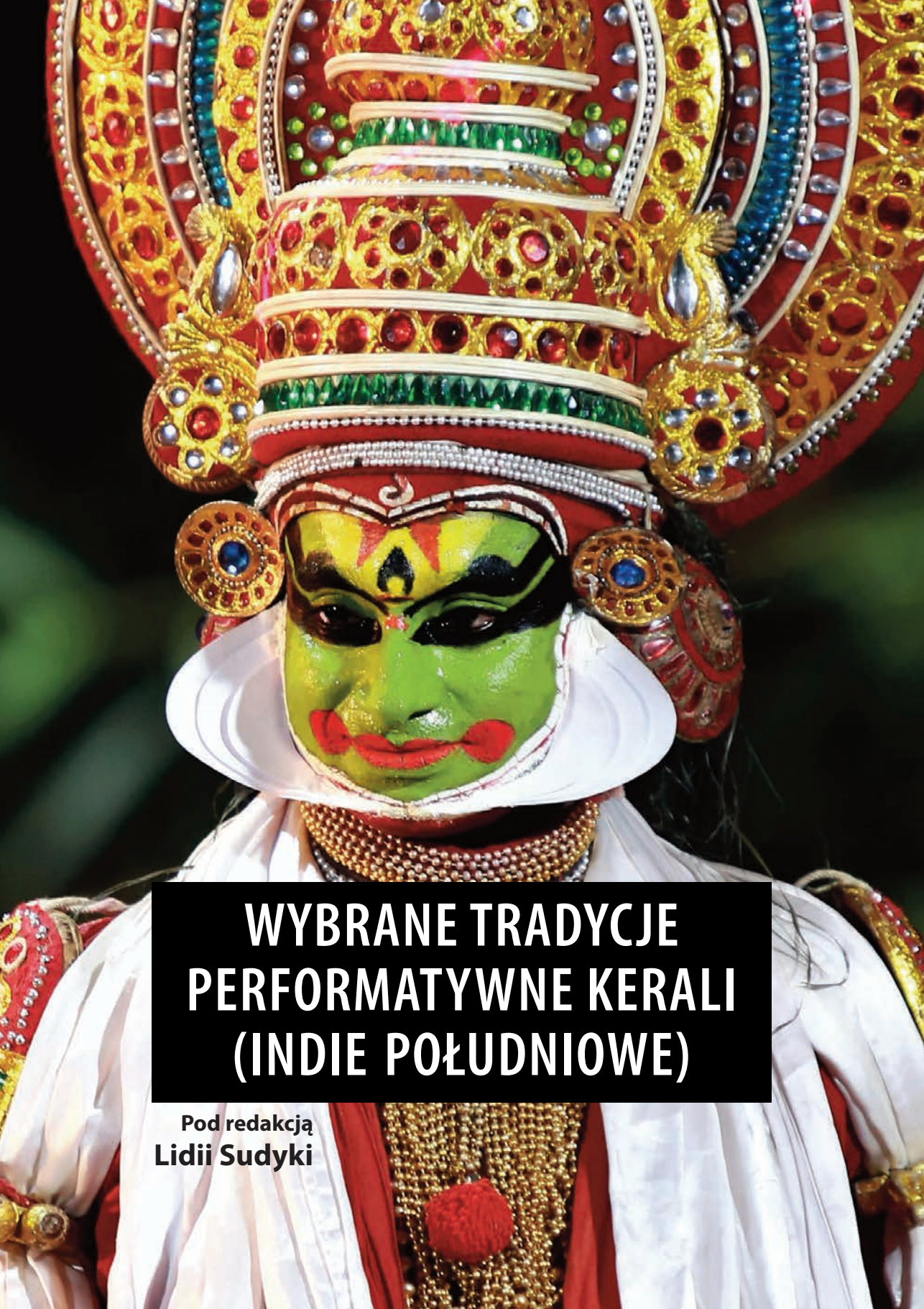

WYBRANE TRADYCJE PERFORMATYWNE KERALI (INDIE POŁUDNIOWE)

Pod redakcją
Lidii Sudyki

Wybrane tradycje performatywne Kerali

(Indie Południowe)

WYBRANE TRADYCJE PERFORMATYWNE KERALI

(Indie Południowe)

pod redakcją
Lidii Sudyki

KRAKÓW 2024

Lidia Sudyka
Uniwersytet Jagielloński w Krakowie
ID <https://orcid.org/0000-0002-7014-8241>
✉ lidia.sudyka@uj.edu.pl

Autorki
Weronika Drozd, Aleksandra Dudra, Karolina Dylong, Natalie Jagło, Julia Lachowska,
Eliza Lach, Natalia Migas, Karolina Mucha, Lidia Sudyka, Zuzanna Szymczyk,
Agnieszka Wójcik, Weronika Wyłupek

© Copyright by individual authors & Księgarnia Akademicka, 2024

Recenzja
dr hab. Bożena Śliwczyńska, prof. UW

Opracowanie redakcyjne
Magda Kowalewicz

Projekt okładki
Lesław Sławiński

ISBN 978-83-8368-172-6 (druk)
ISBN 978-83-8368-173-3 (PDF)
<https://doi.org/10.12797/9788383681733>

Niniejsza publikacja została sfinansowana ze środków Wydziału Filologicznego w ramach
Programu Strategicznego Inicjatywa Doskonałości w Uniwersytecie Jagiellońskim

Na okładce
Zdjęcie autorstwa Jithina Muraliego z platformy Pexels

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA
ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków
tel.: 12 421-13-87; 12 431-27-43
e-mail: publishing@akademicka.pl
<https://akademicka.pl>

Spis treści

VII	Lidia Sudyka O tomie i projekcie
I	Lidia Sudyka Kerala – historia, społeczeństwo, tradycje literackie
II	Aleksandra Dudra Muzyka na scenie
25	Karolina Dylong W kręgu tradycji kudijattam
45	Karolina Mucha Święto religijne jako czas przedstawień scenicznych – Mahaśiwaratri 2023 w Kerali
57	Julia Lachowska, Agnieszka Wójcik Kathakali
75	Eliza Łach Pawakathakali – indyjski teatr pacynkowy
89	Zuzanna Szymczyk Na skrzyżowaniu tradycji – teatr cieni tolpawakuttu
103	Natalie Jagło, Natalia Migas Mohinjattam – jak zmieniał się taniec
117	Weronika Drozd Attukal Pongala – keralskie święto kobiet
129	Weronika Wylupek Tejjam – jak człowiek staje się bogiem
143	Summary. Selected Performative Traditions of Kerala (South India)

O tomie i projekcie

Niniejszy tom stanowi pokłosie projektu „Performatywne dziedzictwo Kerali – szkoła zimowa dla studentów indologii”, który został zrealizowany dzięki programowi Minigranty dydaktyczno-edukacyjne POB Heritage „Mobilność: szkoły letnie i zimowe” (edycja II). Kierownikiem projektu była dr Ewa Dębicka-Borek, opiekunem naukowym – pisząca te słowa. Przed wyjazdem studenci uczestniczyli w semestralnym wykładzie monograficznym „Performatywne tradycje Kerali”, który prowadziłam, otwartym dla wszystkich studiujących w Instytucie Orientalistyki UJ. Takie przygotowanie było konieczne, głębsza bowiem znajomość specyfiki tego rejonu nie należy do kanonów ogólnego indologicznego wykształcenia. Program szkoły zimowej powstawał we współpracy z kolegami ze Sree Sankaracharya University of Sanskrit w Kalady. Szczególne podziękowania należą się profesorom Rajendranowi Chettiarthody i Mini T.

Wraz ze studentami do Indii wyjechali opiekunowie: dr Piotr Borek i pisząca te słowa. Wyjazd ten odbył się w dniach 13 lutego – 2 marca 2024 roku. Gościnnie przyjęły nas różne instytucje: Sree Sankaracharya University of Sanskrit w Kalady (fot. 1 i 2), Kerala Manuscripts Preservation Centre w Triśśur, Kerala Kalamandalam w Cheruthuruthy (fot. 3). Doktor Olga Nowicka, absolwentka poznańskiej (licencjat) oraz krakowskiej indologii (studia magisterskie i doktoranckie), wprowadziła nas w sekrety projektu DiPiKA (Digitisation and Preservation of Kerala Archives), w którym jest zatrudniona, pokazała manuskrypty, a także za jej sprawą mogliśmy wysłuchać nauki recytacji wedyjskiej w Vadakke Madham Brahmaswam w Triśśur. W Tiruwanantapuram udało się zobaczyć niedawno otwarte Palm-leaf Manuscripts Museum (fot. 4), Napier Museum (fot. 5) oraz muzeum w pałacu Kuthiramalika (fot. 6) wraz z najlepszym możliwym przewodnikiem, dyrektorką Palm-leaf Manuscripts Museum (fot. 7), pisarką i dziennikarką, Umą Maheswari.

Dzięki niezwyklej uprzejmości księżniczki Pooyam Thirunal Gouri Parvathi Bayi z królewskiej rodziny Trawankoru mogliśmy zobaczyć pałac Kowdiar będący prywatną posiadłością oraz pałac Krishnavilasam w East Fort w Tiruwanantapuram, gdzie spotkaliśmy się z drem R. Pratapsimhą Rają, który podarował cenne książki do biblioteki Instytutu Orientalistyki, w tym tom Jego autorstwa: *Swathi Thirunal. Through Trails of History*. Biblioteka otrzymała również książki autorstwa Umy Maheshwari (fot. 8).

Grupę tworzyło dwanaście studentek krakowskiej indologii wraz z opiekunami oraz dwie doktorantki Uniwersytetu Jagiellońskiego, które prowadząc własne badania i kwerendy, dołączały do grupy.

Lista uczestników:

Opiekunowie: Lidia Sudyka, Piotr Borek;

Studentki Zakładu Języków i Kultur Indii i Azji Południowej, Instytut Orientalistyki UJ: Weronika Drozd, Aleksandra Dudra, Karolina Dylong, Małgorzata Filipczak, Natalie Jagło, Julia Lachowska, Eliza Łach, Agata Mielczarek, Natalia Migas, Karolina Mucha, Zuzanna Szymczyk, Justyna Urbańska;

Doktorantki: mgr Agnieszka Wójcik (Wydział Filologiczny UJ) oraz mgr Anna Wysowska (Wydział Filozoficzny UJ).

To właśnie z tej grupy wywodzą się autorki poszczególnych rozdziałów w przedstawianym tomie i publikowanych tu zdjęć.

Tak się złożyło, że zaraz po przyjeździe do Kalady miało miejsce ważne w hinduistycznym kalendarzu święto Mahaśiwaratri (*mahāśivarātri*, dosł. ‘wielka noc Śiwy’) obchodzone w całych Indiach. Opuszczaliśmy zaś Keralę w czasie trwania święta w Attukal, gdzie czczona jest Bogini – Bhagawati (*bhagavatī*). W czasie trwania festiwalu świątynnych nie brakuje okazji do oglądania różnych sztuk, podziwiania tańca i słuchania koncertów. Tak było i wtedy, na przełomie lutego i marca 2023 roku. Święta, jedno ogólnoindyjskie, drugie lokalne, wyznaczyły zatem ramy naszego spotkania z Keralą i niniejszej publikacji¹. Były to niezwykle i bezcenne doświadczenia – w Kerali do większości świątyn mają wstęp tylko wyznawcy, ale niektóre z nich otwierają swoje podwoje dla wszystkich, właśnie w czasie świąt. Oglądaliśmy więc sztuki wraz z wyznawcami, którzy jak od wieków o tej porze roku zwykli byli gromadzić się na dziedzińcach świątyn lub w odpowiednich budynkach tam wznoszonych, aby razem przeżywać religijne i estetyczne uniesienia. Obserwowaliśmy również spektakle w ośrodkach założonych dla potrzeb

¹ Z kolei wstęp do tego zbioru artykułów na temat wybranych tradycji performatywnych Kerali powstał tuż przed Onam (mal. *ōṇam*), jednym z najważniejszych keralskich świąt o charakterze dożynkowym.

dokumentowania i zachowania tych form², widzieliśmy proces nauczania w instytucjach zajmujących się edukacją przyszłych artystów: muzyków, tancerzy i aktorów, pilnie śledziliśmy, jakie zmiany zachodzą w poszczególnych tradycjach. Były też okazje do rozmów z artystami.

Każdy z rozdziałów przedstawiających kudijattam (mal. *kūṭiyāṭṭam*), nangjar kuttu (mal. *nañṇyār kuttu*), kathakali (mal. *kathakālī*), pawakathakali (mal. *pavakathakālī*), tolpawakuttu (mal. *tolpāvakkūttu*) i mohinijattam (mal. *mohinīyāṭṭam*) składa się z ogólnych informacji przedstawionych na podstawie opracowań, artykułów i monografii w języku polskim, o ile takie istnieją, i uzupełnionych dostępnymi (często zakupionymi w czasie pobytu w Kerali) publikacjami obcojęzycznymi, potem zaś autorki opisują konkretny spektakl, którego byliśmy świadkami, udokumentowany zdjęciami zrobionymi przez uczestników programu szkoły zimowej.

Jedynie ostatni artykuł, poświęcony tejjam (mal. *teyyam*), nie rejestruje przebiegu żadnego rytuału tego typu, bo też nie byliśmy jego świadkami. Napięty program wypełniony od rana do nocy, a także odległość (rytuały tejjam są charakterystyczne dla obszaru północnej Kerali), na to nie pozwoliły. Ze względu na znaczenie tego widowiska o charakterze rytualnym i fakt, że wzmiankowano je kilkakrotnie w niniejszym tomie, włączono rozdział na jego temat. Autorka rozdziału, p. Weronika Wyłupek, nie uczestniczyła w szkole zimowej, ale jak zaznaczono, żadna ze studentek nie widziała tejjam i tylko lektura odpowiednich pozycji bibliograficznych dawała w tym przypadku wiedzę na o nim.

Wszystkie nazwy geograficzne używane w publikacji podawane są w formie ustalonej przez Komisję Standaryzacji Nazw Geograficznych poza Granicami Polski przy głównym Geodecie Kraju (Karp 2005), o ile zostały tam ujęte. W przeciwnym razie stosowany jest zapis powszechny w Kerali przy okazji używania alfabetu łacińskiego, np. Cheruthuruthy.

Imiona własne współczesnych autorów i artystów oddawane są tak jak oni sami zapisują je w alfabecie łacińskim. Imiona postaci historycznych i dynastii podawane są w formie przyswojonej polszczyźnie, np. w *Historii Indii* Jana Kieniewicza.

Wyrazy sanskryckie przy pierwszym pojawieniu zapisywane są w zgodzie z IAST (International Alphabet of Sanskrit Transliteration), terminy w malajalam lub tamilijskim podawane są w ISO 15919. Zapis podany jest w nawiasie, obok spolszczenia (Mejor 1994: 9-11). Przy transliteracji wyrazów z języka malajalam czy też tamilijskiego pojawia się odpowiedni skrót. Brak takiego skrótu przy terminach oznacza wyraz z sanskryckiego zasobu leksykalnego.

2 Przykładem może tu być Nepathya Centre for Excellence in Kudiyattam w Muzhikkulam lub Natanakairali – Research Training and Performing Centre for Traditional Arts w Irinjalakuda.

Składam podziękowania recenzentce tomu, dr hab. Bożenie Śliwczyńskiej, prof. UW, za cenne uwagi i sugestie, które poczynić mogła jedynie osoba od lat zajmująca się sztukami performatywnymi Kerali i prowadząca tam badania terenowe.

Książka ukazuje się dzięki projektowi W.FILOLOG_2024 – SKILLS #1 (kierownik: Natalia Migas).

Lidia Sudyka
Onam 2024

Bibliografia

Karp, Artur. 2005. *Nazewnictwo geograficzne świata. Zeszyt 4. Azja Południowa*. Warszawa: Główny Urząd Geodezji i Kartografii.

Kieniewicz, Jan. 1980. *Historia Indii*. Wrocław: Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich.

Mejor, Marek. 1994. W sprawie transkrypcji polskiej wyrazów indyjskich (sanskryt, hindi). *Studia Indologiczne*, 1: 9-11.

1-2. Wejście na kampus Sree Sankaracharya University of Sanskrit w Kalady. 18.02.2023.
Fot. Justyna Urbańska

3. Wejście do Kerala Kalamandalam, Cheruthuruthy. 20.02.2023. Fot. Julia Lachowska

4. Vadakke Madham Brahmaswam w Triśśur, nauka recytacji Wed. Fot. Eliza Lach

5. Palm-leaf Manuscripts Museum, Tiruwanantapuram. 27.02.2023. Fot. Lidia Sudyka

6. Napier Museum, Tiruwanantapuram. 2019. Fot. Lidia Sudyka

7. Palac Kuthiramalika, Tiruwanantapuram. 2014. Fot. Lidia Sudyka

8. Krishnavilasam w East Fort w Tiruwanantapuram, przekazanie książek dla Biblioteki Wydziału Filologicznego UJ. Siedzą (od lewej): Uma Maheswari, dr R. P. Raja, Lidia Sudyka. Stoją (od prawej): Eliza Łach, Karolina Dylong, Julia Lachowska i Agnieszka Wójcik. 28.02.2023. Fot. Uma Maheswari

9. Autorki wraz z drem Piotrem Borkiem. Scena budynku teatralnego w Kerala Kalamandalam, Cheruthuruthy, 20.02.2023. Fot. Rahul Kalamandalam

Lidia Sudyka

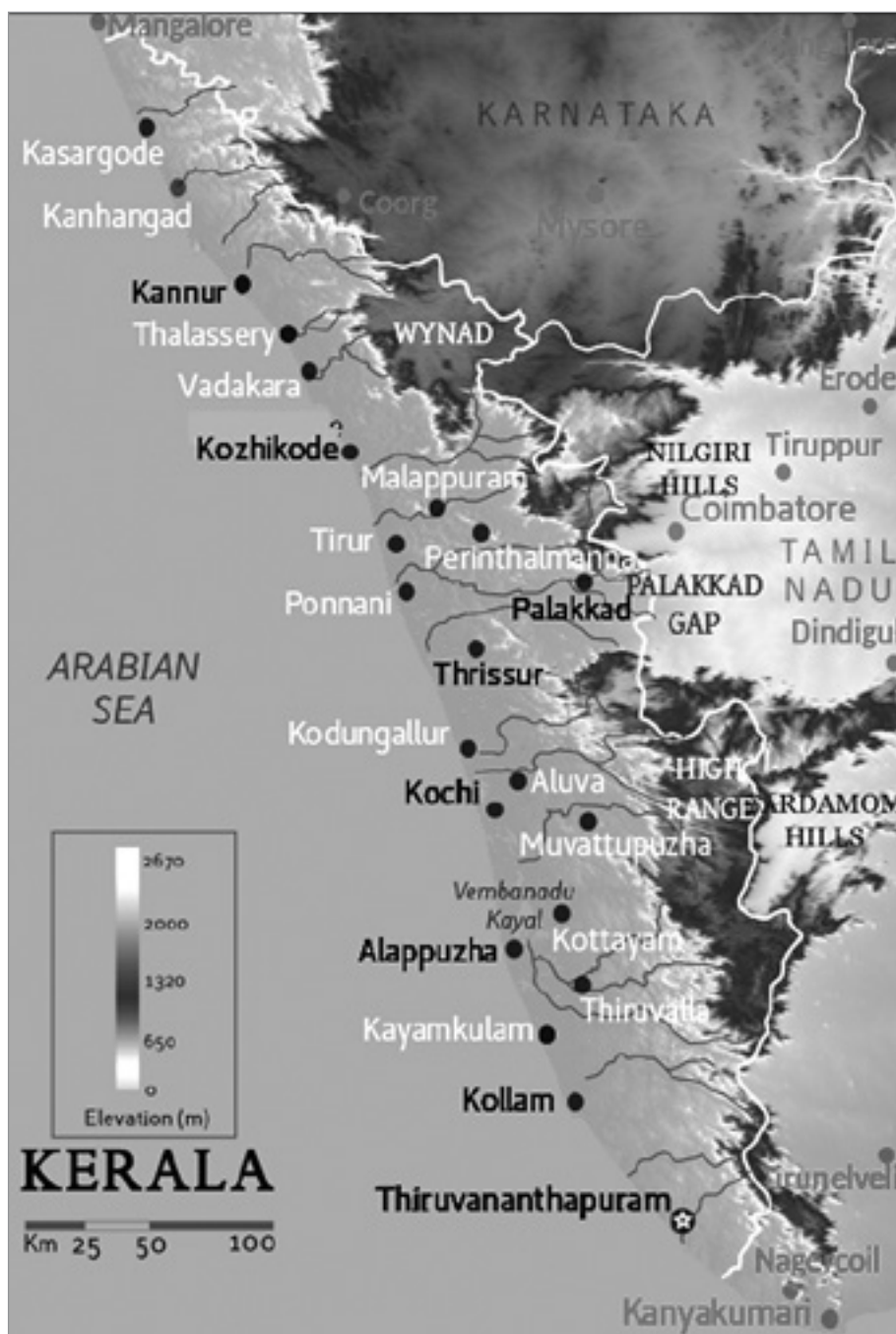
UNIwersytet Jagielloński

Kerala – historia, społeczeństwo, tradycje literackie

Bohaterów tej wieloautorskiej monografii przedstawia jej tytuł. Są to sztuki performatywne Kerali, wybór dokonany z całego bogactwa form. Ostatni element tytułu zobowiązuje do ułożenia i odpowiedniego osadzenia omawianych zjawisk w przestrzeni geograficznej, społecznej i kulturowej. Z konieczności może to być jedynie krótki szkic i na pewno niewystarczający do przedstawienia tego wyjątkowego regionu Indii.

Kerala to wąski skrawek lądu między Ghatami Zachodnimi a Morzem Arabskim (fot. 1), odizolowany geograficznie od reszty Indii, co z jednej strony utrudniało komunikację, a z drugiej tworzyło atmosferę sprzyjającą rozwojowi bardzo specyficznej kultury i zapewnieniu jej trwałości. Z kolei usytuowanie na Wybrzeżu Malabarskim zapewniało kontakty ze światem zewnętrznym, nie zawsze, niestety, niosące korzyści¹. Wiemy o zapotrzebowaniu Rzymian na indyjskie produkty i obecności kupców zachodnich w portach Indii Południowych wymienianych np. w *Periplus Morza Czerwonego* z przełomu I i II wieku naszej ery. Wzmiankowane tam porty na Wybrzeżu Malabarskim to Muziris (Kodungallur) oraz Nelcyn-da (prawdopodobnie Kollam). W tych okolicach osiadali kupcy arabscy, żydowscy

¹ Wykorzystując niesnaski między władcami Koczinu i Kalikatu, Portugalczykom udało się założyć pierwszą faktorię w Koczinie. Ich zachowanie opisuje polski historyk Jan Kieniewicz w następujących słowach: „Świadomie prowadzona polityka gwałtów i zbrodni miała sterroryzować wybrzeża Morza Arabskiego (...)” (Kieniewicz 1971: 28). Oprócz obecności Portugalczyków Kerala stała się obszarem działań dla innych nacji szukających zysków: Holendrów, Brytyjczyków i Francuzów.

1. Mapa Kerali. Źródło: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Topography_of_Kerala.png
(dostęp: 14.09.2024)

Summary

Selected Performative Traditions of Kerala (South India)

The present publication is the result of fieldwork done by Indology students from Jagiellonian University, Krakow in the South Indian state of Kerala. The participants became acquainted with the performing traditions of the region by watching performances, talking to artists and learning about the centres and methods of training adepts and continuators of traditional performing arts.

The result is a concise compendium that encourages further study and introduces the colourful and diverse world of stage forms still alive in Kerala. Classical forms such as Sanskrit theatre Kudiattam and Nangyar Kuttu (essay by Karolina Dylong), Kathakali dance drama (essay by Julia Lachowska and Agnieszka Wójcik) and its puppet version Pavakathakali (essay by Eliza Łach) are discussed here as well as Tolpavakuttu shadow theatre (essay by Zuzanna Szymczyk), Mohiniyattam dance (essay by Natalie Jagło and Natalia Migas) and Teyyam ritual performance (described by Weronika Wyłupek). Each of these chapters consists of background information based on various studies, articles and monographs, and then the authors describe the specific performances they witnessed, documented by the photographs taken by the participants of the Kerala expedition. The Kerala musical instruments that accompany the performances are also introduced and described by Aleksandra Dudra. Since cyclical festivals in Kerala provide an opportunity to showcase certain stage forms, two of the articles describe the Mahaśivaratri and Attukal Pongala festivals as the setting for the performances (articles by Karolina Mucha and Weronika Drozd).

The entire volume is preceded by a short essay on Kerala, its history, society and literature by Lidia Sudyka. This chapter can be seen as an introduction and

a presentation of the historical and cultural background to the themes that appear in the later parts of the volume.

The fieldwork in 2023 and the publication of the results (2024) were supported by two grants from the Faculty of Philology under the Strategic Programme Excellence Initiative at the Jagiellonian University.

KEYWORDS: performative traditions of Kerala, Kudiyattam, Nangyar Kuttu, Kathakali, Pavakathakali, Tolpavakuttu, Mohiniyattam, Teyyam, Maḥaśivaratri, Attukal Pongala

Niniejsza publikacja jest rezultatem wyprawy badawczej studentek krakowskiej indologii do południowoindyjskiego stanu Kerala. Uczestniczki zapoznawały się z tradycjami performatywnymi tego regionu, oglądając przedstawienia, rozmawiając z artystami oraz poznając ośrodki i sposoby kształcenia adeptów i kontynuatorów tradycyjnych sztuk scenicznych.

W efekcie powstał rodzaj zwięzłego kompendium, które ma zachęcać do dalszych studiów i wprowadzać w barwny i różnorodny świat form scenicznych, nadal żywych w Kerali. Zostały tu omówione klasyczne formy, jakimi są sanskrycki teatr kudijjatam i przedstawienie nangjar kuttu, dramat taneczny kathakali wraz z jego kukielkową wersją pawakathakali, teatr cieni tol pawakuttu, taniec mohinjattam, a także widowisko rytualne tejjam. Przedstawiono również keralskie instrumenty muzyczne, które towarzyszą przedstawieniom. Ponieważ cykliczne święta są w Kerali okazją do prezentacji pewnych form scenicznych, dwa artykuły obrazują atmosferę świąt Mahaśiwaratri i Attukal Pongala wraz z ich otoczką performatywną.

„Ten niewielki stan można niewątpliwie uznać za skarbnicę sztuk performatywnych w skali nie tylko indyjskiej, ale i światowej.

Omawiana tu publikacja odzwierciedla doświadczenia badawcze Auterek nabyte podczas pobytu w Kerali, ich emocje związane z uczestnictwem w świątach i prezentacjach scenicznych na żywo. Teraz swoje indywidualne odczucia opatrzyły aparatem naukowym, by podzielić się z innymi swoją dopiero co nabytą wiedzą i wrażeniami bezpośredniego spotkania z badanym przedmiotem. To niewątpliwie zapis doświadczenia badań terenowych i istota tej publikacji”.

(Z recenzji dr hab. Bożeny Śliwczyńskiej, prof. UW)

<https://akademicka.pl>

ISBN 978-83-8368-172-6

